

Joannes Antonius Scopoli (1723–1788) o netopirjih

Primož Presetnik

Letos je veliko pozornosti namenjene 300-letnici rojstva Joannesa Antoniusa Scopolija (mama ga je verjetno klicala Giovanni Antonio). Po poklicu je bil zdravnik in je z malo dvorne zaslonbe dobil mesto rudniškega zdravnika v Idriji, kjer je deloval 15 let (1754–1769). Morda je bralcem to obdobje bolj znano kot čas cesarice Svetega rimskega cesarstva Marije Terezije, ki je bila seveda tudi vojvodinja Kranjske. Prav njen osebni zdravnik, t. i. protomedik monarhije, Gerhard van Swieten, se je zavzel za Scopolija.

Iz opisa Scopolijevega življenja, ki ga je pripravil Viktor Petkovšek (1977), se lahko razbere, da Scopoliju v Idriji ni bilo lahko, Linnéju, s katerim si je redno dopisoval, je potožil: "Pokopan sem med rudarji in tegobe bednega življenja so me skoraj izčrpale." (Soban 2004). Z upravo rudnika se ni razumel, saj so se jezne pritožbe enega in drugih kar vrstile na Dunaj (drama, torej). Ena od zamer je bila, da ga pogosto ni bilo na delovnem mestu, saj je često opravljal dolge pohode in raziskovanja po pokrajinah daleč od idrijskega rudnika. Pri tem je zbiral živali, rastline in glive ter o njih napisal več razprav. Opisal je več deset novih vrst. Linnéju je pošiljal izbrane primerke, ki so včasih prispeli, včasih so čudežno izginili nekje na Dunaju (spet cela drama (Soban 2004)). Zapisoval je tudi slovenska imena in tako zbral več sto slovenskih imen rastlin in ptičev. Še danes je med biologi slaven predvsem po knjigah o rastlinah in žuželkah ter ostalih členonožcih Kranjske.

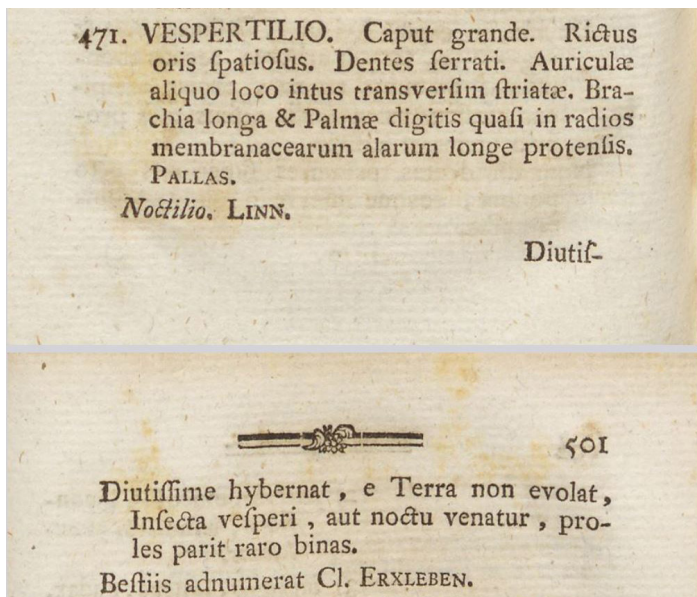
S sesalci se ni posebno ukvarjal, jih pa je v delu *Introductio ad Historiam naturalem* (1777) uvrstil v XII. tribus (str.: 485–503). Netopirje je uvrstil med četveronožce (Quadrupedia) (ostali so bili kiti), kopenske sesalce (Terrestria) z majhnimi kremplji (Unguiculata) in skupaj z ljudmi med sesalce z enim parom seskov (Mammis duabus). Pri netopirjih zgolj površno navaja kratke in splošne oznake drugih piscev (ki jih le površno omenja), žal brez vsakršnih omemb naših krajev. Prosti prevod latinskega teksta je:

471. NETOPIRJI, glava velika, usta široka, zobje nazobčani, uhlji od znotraj ponekod s prečnimi gubami, roke dolge, dlani se s prsti daleč žarkasto raztezajo v krila. PALLAS
Noctilio. LINN.

Dolgo hibernira in ne izleti iz podzemlja. Žuželke lovi zvečer ali ponoči. Redko skoti dvojčke.
Številne vrste (CL. ERXLEBEN)

(Opomba - verjetni sklici: PALLAS - Peter Simon Pallas, 1767. *Spicilegia zoologica*, Vol. 3.; LINN. - Karel Linné, verjetno ena od izdaj *Systema Naturae*, morda npr. 12. izdaja 1766–1768.; CL. ERXLEBEN - Johann Christian Polykarp Erxleben, 1777. *Systema regni animalis*)

In to je to, kar je imel Scopoli povedati o netopirjih. No, morda se kakšna omemba skriva v katerem od njegovih tekstov, v katerih opisuje svoje pohode po Kranjskem in Goriškem, le treba bi jih bilo natančno prebrati.

SLIKA 57. Slika dela Scopolijeve knjige *Introductio ad historiam naturalem*, kjer omenja netopirje (Narodna in univerzitetna knjižnica, URN:NBN:SI:DOC-Z04T4T0S, <http://www.dlib.si>).

Na stara leta je Scopoli končno dobil pozicijo na univerzi v rodni Italiji (ki je takrat kot države še ni bilo). Na univerzi v Paviji se je zapletel v spor s Lazzarom Spallanzanijem, ki je znan tudi po tem, da je potrdil, da je sluh glavno čutilo za orientacijo netopirjev. Temu je Scopoli očital slabo vodenje muzeja z nepravilnimi določitvami prirodnin. Spallanzani, ki je že tako ali tako preziral pripadnike Linnéjeve šole, se mu je maščeval tako, da je napol slepemu Scopoliju podtaknil preparat iz piščančjega požiralnika, za katerega so "očividci" trdili, da je tega "črva" izbruhala neka noseča žena. Scopoli je pričevanjem verjel in "črva" opisal kot novo vrsto. Spallanzani je seveda s sramotilnim pismom pod psevdonomimom poskrbel, da je napaka postala splošno znana in celo objavil izmišljen odgovor Scopolija, kjer ta priznava vse napake, lastno nesposobnost in obljublja, da bo zažgal svoja dela. To se je zgodilo v začetku leta 1788, le nekaj mesecev pred Scopolijevo smrtjo (Petkovšek 1977).

Morda bi Scopoliju vseeno bilo lažje med idrijskimi rudarji.

VIRI

- Petkovšek V. (1977): J. A. Scopoli, njegovo življenje in delo v slovenskem prostoru. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana. 104 str.
- Scopoli I. A., (1777): *Introductio ad historiam naturalem* : sistens genera lapidum, plantarum, et animalium hactenus detecta, caracteribus essentialibus donata, in tribus divisa, subinde ad leges naturae. Pragae, Apud Wolfgangum Gerle. 556 str. (Izvor: Narodna in univerzitetna knjižnica (Nacionalni projekt digitalizacije slovenike in kulturnozgodovinsko pomembnega knjižničnega gradiva (2021-2030), <http://www.dlib.si>)
- Soban D., (2004): Joannes A. Scopoli – Carl Linnaeus. Dopisovanje / Correspondence 1760–1775. Prirodoslovno društvo Slovenije. Ljubljana, 349 str.